

*Телефанко Б.М., професор кафедри
кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент*

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ РЕЦИДИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Одним із основних питань правової політики України що потребує вирішення, є протидія рецидивній злочинності. У структурі загальної злочинності вагомим є показник рецидиву. Серед усіх виявлених осіб, які вчинили злочини, близько третини вже притягались до кримінальної

відповідальності. Приблизно 50 % з останніх на момент вчинення злочину мали непогашену або незняту судимість [1, с. 211]. Це свідчить про гостру кризу як інституту виконання покарань, так і оперативно-розшукової профілактики, адміністративного нагляду. Аналіз стану злочинності є передумовою забезпечення кримінологічного супроводу протидії злочинності в Україні. Тому попередження цього виду злочинності є одним з найважливіших завдань кримінально- правової політики України. Це зумовлене тим, що ця злочинність є одним із найнебезпечніших різновидів злочинних проявів, специфічним блоком у загальній структурі всієї злочинності, яка має свої закономірності і не може бути викоренена в найближчі часи [2, с. 261]. Максимум можливого у боротьбі з нею - зменшення її до певних розмірів, утримання на контрольованому рівні, здійснення ефективного контролю з боку суспільства за її станом та заходами протидії їй. Але на жаль, в Україні на даний час спостерігається ускладнення криміногенної ситуації викликане перш за все тим, що частина правоохоронців несуть службу в зоні АТО. Крім цього, проходить міграція «злочинного елемента» з південного сходу України. Аналіз сучасного стану рецидивної злочинності в Україні та пов'язаних із ним загроз для нормального розвитку нашої держави доводить необхідність здійснення комплексного кримінологічного супроводу протидії рецидивній злочинності в Україні та реалізації цього процесу шляхом удосконалення нормативно-правового, організаційного та науково-методичного забезпечення зазначеної діяльності. Ці заходи мають бути спрямовані на вдосконалення суспільних відносин з метою створення всіх необхідних політичних, економічних і соціальних умов для задоволення духовних і матеріальних інтересів людини та кожної сім'ї. Все це сприяє, як свідчить вітчизняний досвід, поступовому усуненню негативних явищ і процесів, що породжують, відновлюють рецидивну злочинність і впливають на її зростання [3, с. 233].

Треба говорити про удосконалення, а не про реформування. Зміни мають бути системними. Вчинення

злочину повинно бути невідгідним для злочинця. Важливими засобами протидії рецидиву злочинів є зокрема: своєчасне виявлення і розкриття злочинів, ретельне вивчення особи у процесі слідства, правильний і обґрунтований вибір відповідного запобіжного заходу, призначення справедливого покарання (його відбування), з урахуванням вимог диференціації та індивідуалізації, неухильне забезпечення принципів, невідворотності і більш суворого покарання злочинців за новий злочин, суворе дотримання режиму в місцях обмеження і позбавлення волі, активний виховно-педагогічний вплив, заохочення до щонайменших позитивних проявів у поведінці засудженого, водночас рішуча боротьба зі злочинними проявами в місцях обмеження і позбавлення волі, подання допомоги в зав'язуванні соціально корисних зв'язків, побутове і трудове влаштування на волі тощо. Адже вони мають реальний виховний, витверезуючий ефект. Та на жаль, ці принципи не завжди виконуються послідовно на практиці. Багато злочинців через різні обставини звільняються від покарання або засуджуються на незначні строки позбавлення волі, що викликає обурення такою несправедливістю не тільки суспільства, а й навіть інших засуджених [4, с. 211].

Значна частина осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, надалі залишається схильною до таких дій і вдається до них, якщо є хоч найменша можливість уникнення покарання. Рецидивісти дуже часто виглядають благоприсойно й викликають довіру, інакше їм не вдавалося б вчиняти повторні злочини. За різними підрахунками такі невіправні рецидивісти становлять від 30 відсотків і більше від загальної кількості правопорушників. Ті, хто виступає за пом'якшення покарання рецидивістам, які неодноразово вчиняють злочини стають на позицію рівної провини або симетричної відповідальності. Мовляв, особа погарячкувала, місця позбавлення волі і тривалі строки покарання не виправляють. Є мета, є засоби. Ніхто не хоче тюремного безправ'я. Мета - дати зрозуміти суспільству, що рецидивіст - це особа яка неодноразово вчиняє злочини не зважаючи на те, що вже відбувала покарання. І суворі вироби

судів мають бути інструментами для втілення цієї мети. В Україні майже 55% осіб звільняють від відбування покарання з випробуванням, в тому числі і тих осіб, які вчиняють тяжкі злочини. Треба щоб було реальне відбування покарання. Принцип американських кримінологів такий, що «покарання повинно відповідати небезпечності злочинця», замість принципу «покарання повинно відповідати тяжкості злочину». Згідно Постанови Пленуму Верховного Суду України «із урахуванням ступеня тяжкості, обставин цього злочину, його наслідків і даних про особу судам належить обговорювати питання про призначення передбаченого законом більш суворого покарання особам, які вчинили злочини на ґрунті пияцтва, алкоголізму, наркоманії, за наявності рецидиву злочину, у складі організованих груп чи за більш складних форм співучасті (якщо ці обставини не є кваліфікуючими ознаками), і менш суворого - особам, які вперше вчинили злочини, неповнолітнім, жінкам, котрі на час вчинення злочину чи розгляду справи перебували у стані вагітності, інвалідам, особам похилого віку і тим, які щиро розкаялися у вчиненому, активно сприяли розкриттю злочину, відшкодували завдані збитки тощо».

Позитивну роль у протидії новим злочинам відіграє пенітенціарна і постпенітенціарна робота виправних установ, служби пробації і органів внутрішніх справ. Як зазначалося, саме позбавлення волі і місця відбування покарання значною мірою сприяють десоціалізації засудженого. Безумовно, потребують докорінної перебудови умови відбування покарання у виправних установах. Тому нагальною потребою пенітенціарного реформування є гуманізація системи відбування покарання, орієнтація її на попередження і моральне оздоровлення засуджених. Очевидно, що першочерговим завданням є приведення її у відповідність до Конституції України і норм міжнародного права, що відповідало б законодавству і моралі цивілізованого суспільства (кардинальна зміна умов тримання засуджених, зняття невинуватених обмежень, руйнування кримінальної субкультури, злочинної

консолідації тощо). Крім цього, необхідно удосконалювати роботу по умовно-дostroковому звільненню засуджених - рецидивістів від відбування покарання, оскільки серед цих осіб, які знову вчиняють злочини велика доля осіб, умовно - достроково звільнених.

Досить жорстким запобіжним заходом рецидиву, пов'язаним з деякими обмеженнями прав громадян, які відбули міру покарання є адміністративний нагляд поліції. Адміністративний нагляд встановлюється судами за особами, від яких є обґрунтовані підстави очікувати вчинення нового злочину . Утім потребують вдосконалення як сам інститут, так і практика адміністративного нагляду, усунення формалізму в його здійсненні, підвищення індивідуальної ресоціалізаційної роботи з особами, які реально можуть вчинити новий злочин, насиченість періоду адміністративного нагляду позитивними обов'язками піднаглядного (наприклад, пройти курс лікування, навчання, відновити сімейні зв'язки, працевлаштуватися тощо). І тут важлива роль відводиться взаємодії правоохоронних органів та інших державних і громадських організацій.

Протидії рецидивній злочинності можуть сприяти комплексні заходи соціального контролю і соціальної допомоги, неформальне проведення і дійсна зацікавленість у долі звільненого з місць позбавлення волі з боку правоохоронних органів, органів влади, трудового колективу, сім'ї. Досвід свідчить про те, що там, де проявляється активна і реальна турбота про долю засуджених (при їх наполегливому прагненні розпочати нове нормальне життя), там є позитивні результати у протидії злочинності. Держава лише констатує зростання рецидивної злочинності серед звільнених з місць позбавлення волі, а правильні слова про необхідність соціальної адаптації часто залишаються лише на папері.

Також необхідно більш широко залучати до процесу ресоціалізації релігійні організації, соціальні групи, волонтерів; налагодити в державі через засоби масової інформації за допомогою і підтримкою громадськості контр-пропаганду злочинної діяльності; протидіяти залученню у злочинну

діяльність неповнолітніх. До заходів цього напрямку протидії рецидивній злочинності належать також законотворча робота щодо вдосконалення кримінального, кримінально-процесуального адміністративного, кримінально-виконавчого законодавства, підвищення рівня оперативно-розшукової роботи з виявлення і припинення злочинної діяльності злісних рецидивістів і професійних злочинців; надійної взаємодії і координації зусиль правоохоронних органів у виконанні програм протидії рецидивній злочинності. Потребує налагодження і вдосконалення міжнародне співробітництво у сфері боротьби з рецидивною злочинністю. [3, с. 237]

Таким чином, перераховані заходи сприятимуть підвищенню удосконалення протидії рецидивній злочинності. Ще важливу роль буде мати встановлення миру на сході України та оздоровлення морально-психологічного клімату в державі. Перспектива протидії рецидивній злочинності - завдання складне, однак можливе і цей напрямок ще потребує ґрунтовних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Кримінологічний аналіз стану злочинності в Україні. Віктор Бесчастний. Підприємництво, господарство і право. № 1, 2017 р. С. 207-213.
2. Зеленецький В., Голіна В. Розробка засад боротьби з рецидивною злочинністю - актуальна проблема української кримінології. // Право України. - 2009. - № 12. - С. 261
3. Даньшин І.М. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник / Даньшин І.М., Голіна В.В., Валуйська М.Ю. та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. - 2-ге вид. перероб. і доп. - Х.: Право, 2009. - 288 с.
4. Александров Ю.В. Кримінологія: Курс лекцій / Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. - К.: МАУП, 2002. - 295 с.